

Самир Љајић, Татјана Д. Ђукић и Милан Дојчиновић

ЈЕЗИК ОДГОВОРНОСТИ У МЕДИЈИМА

*Будућност се не да предвидети,
њу треба стварати.*

Морис Блондел (1861-1949)

Уводна разматрања

Мисао Мориса Блондела, истакнута у епиграфу, била је инспирација за ово истраживање и подстицај за размишљање на дату тему, јер управо *језик одговорности* (не само медија, већ сваког човека понаособ) може дати јасну слику о томе ко је ко. Због тога овој теми и треба приступити с највећом озбиљношћу, како увидима у релевантну литературу, тако и обраћањем пажње на медије с којима се свакодневно сусрећемо.

Полазећи од општеприхваћене истраживачке методологије, овом питању посвећена је нарочита пажња: истраживање је спроведено полазећи од ставова заступљених у релевантној литератури, са аналитичким освртом ка актуелним збивањима у медијима.

Истраживачко полазиште утемељено је у ставовима истакнутог руског писца Михаила Булгакова, који је у свом чувеном спису „Писмо врховној власти” посебно нагласио да се не треба олако упуштати у разне непознате теме. Следећи ту његову мисао, императив свих нас морао би да буде залагање за подизање нивоа језичке културе данас, која је, судећи према емитованим садржајима како на регионалним, тако и на републичкој телевизији, достигла кулминативну (и критичну!) фазу у погледу несанкционисаног понижавања саговорника. Првенствено због неодговорности самих актера који иступају у медијима.

Све то упућује на једну крилатицу чувеног немачког естетичара Теодора Адорна из *Филозофија нове музике*, који је био мишљења да се друштво може упознати на основу тога каква се музика слуша на радиостаницама. Ово питање је битно за наше истраживање, јер нам усмерава пажњу на естетско-етичке аспекте комуникације у култури и уопште у медијима и стваралаштву, као и на начин опхођења у јавној комуникацији, какав се успоставља између појединаца и друштвених група.

На темељу одабране и консултоване литературе, као и на основу материјала публикованог у низу медија у оквиру региона (из више република бивше југословенске државне заједнице), спроведено је истраживање како би се што објективније изградиле суд и ставови у вези са језичком одговорношћу данас. Засигурно, поменути тематика је веома широка и

свеобухватна, због чега се у раду истичу само неки од кључних проблема: осим методолошке операционализације спроведене у „Уводу” (где је дата и дефиниција медија), као и у „Закључку”, посебна пажња је посвећена следећим темама: 1) односу журналистичког и књижевног језика, 2) опшкултурном формирању медијског простора, 3) језичком и етичком смислу постављања питања; као и посебним случајевима и примерима из нашег свакоднева.

Поставка проблема

Феномен *одговорности језика* јесте изузетно значајно питање, које се испољава на неколико социјалних равни; почев од породице, као основне ћелије људског друштва, затим радне организације, школе, универзитета (где се школују наши најзначајни кадрови). Дакле, овде се узима у обзир језик у јавној комуникацији, а не само језик заступљен у медијима. Тако долазимо и до питања какав је језик којим се остварује комуникација унутар парламента Републике Србије, али и у скупштинама градова, јер је овај језик често експониран преко медија. Посебно у последњој од поменутих сфера комуникације, злоупотребљава се јавно изговорена реч, која је од огромног утицаја на гледаоце и читаоце, производећи својеврстан хаос. У овом раду разматрани су неки примери политичке и јавне злоупотребе језика, који би другде вероватно били изостављени и прећутани, али феномен језичке одговорности можемо проучавати само на темељу релевантних чињеница и разноврсних појавних облика који су заступљени у медијима.

Предмет овог истраживања разматран је у бројним културолошким, социолошким и језичким публикацијама, а непосредно се испољава у самој друштвеној пракси, свакодневици и у медијима. Пажња је усмерена на таква испољавања која указују на кључне проблеме и дају смернице за даље разумевање дате проблематике.

Неопходан методолошки корак у оваквом истраживању јесте утврђивање и прецизирање одређених појмова и проблема, пре свих дефинисање концепта „медија”. Према најсвеобухватнијем поимању, као и према етимологији термина (лат. *medius* - *sredbhum* - посредник), медиј је *средство за пренос информација*. У мистичним и окултним радњама, медиј посредује између виших сила или бића с оне стране стварности и овоземаљског света. Данас медиј означава *било какво средство јавне комуникације* (нпр. новине, радио, телевизију, интернет итд.). Отуда се говори и о различитим медијима (средствима или формама), те о језику медија књижевности, боји сликарства, камену вајарства, тону музике, итд.

Журналистички и књижевни језик

Нормални језички облик, који у одређеној националној заједници представља основно средство комуникације, јесте *општеважећи језички код одређене културе*. Пошто се књижевни језик користи у различитим видовима општења, он није искључиво *језик књижевности*. С друге стране, језик књижевности може да се служи и ненормираним идиомима, дијалектима, жаргоном, колоквијализмима, који нису део књижевног или стандардног језика. Понекад се књижевни језик изједначава са појмовима *стандардни језик* или *писани језик*, мада они представљају само један од његових посебних облика. У различитим културама и националним језицима култура, овај језик назива се и *културним језиком* (код Пољака) или *језиком цивилизације*, тј. *цивилизацијским језиком* (код Француза). Ова неједнака имена указују на сложену природу књижевног језика, која не зависи само од лингвистичких чинилаца, већ и од историјских и друштвених утицаја. Књижевни језик је, дакле, социолингвистичка појава, а његова функција и употреба мењају се према историјским приликама и корисницима (порекло, образовање, степен цивилизација, итд.).

Настанак и развој националних књижевности често су повезани с нормирањем књижевног језика у чему су значајну улогу одиграли и велики светски и национални *класици*, попут Дантеа, Петрарке и Бокача у италијанској културној традицији; Шекспира у енглеској; Пушкина у руској, Мицкијевича у пољској, итд. Српски књижевни језик формиран је највише захваљујући труду и знању Вука Караџића.

Проблем којим се ми бавимо, захтева још једно концептуално појашњење. Нужно је објаснити појам „лексема” као један од кључних концепата за разумевање свакодневне и јавне комуникације: лексема (гр. *leksis* – реч) је јединица говора која се у *контексту језика* разматра у *свим својим формалним и значењским аспектима*. Лексема је најситнија динстиктивна јединица у семантичком систему неког језика. За разлику од појма реч који обухвата ортографски, фонолошки, граматички, морфолошки и лексички ниво, лексема исказује пре свега семантички потенцијал. Тако, на пример, различити облици глагола певати (певам, певаш, певали су, певасмо итд.) поседује заједничку, једну те исту лексему.

Културално обликовање медијског простора

Након прелиставања више листова из целог региона, једна анализа која је објављена у загребачком *Јутарњом листу*,¹ привлачи нарочиту пажњу. У овој анализи врши се ново превредновање језичке културне сцене

1 Т. Pančić, „Dvjestoti broj najboljeg časopisa u Srbiji posvećen je Krleži”, *Jutarnji list. Magazin* (Zagreb), 10. 12. 2016, str. 57.

на Балкану, указује се на то да је часопис *Градац* из Чачка најбоље гласило које излази у целом региону.

Насупрот бројним текстовима о конфронтацији око „чоколадице” од стране хрватског естаблишмента, овај став чини се изузетно вредним пажње, да се истакне.

Оба наведена примера су из исте државе (Хрватска), али језичка одговорност у случају политичких актера у догађају „чоколадице”, готово да није присутна.

Даље, посебна језичка дисциплина постоји у Ревизи *Препород* (Сарајево), који из броја у број негује изузетно вредан кодекс језичког изражавања. Један од наслова гласи „Из Европе за Европу”, то је пут да једни друге прихватимо као субјекте и саговорнике у процесу вођења дијалога и помирења.

Ово треба нагласити са жељом да се појасни став да се интерпретација овог медијског феномена темељи на компоненти идеолошке конотације и њеног утицаја на слободу медија.

У том контексту, поред велике доминације београдских и новосадских медија, интересантно је запажање да је један регионални лист *Градац* из Чачка највише сачувао слободу јавне реч и да је остао без политичког гл. политичко-идеолошког утицаја, што јасно предочава слику стања медија у земљи а и у региону.

Ради се о нашем личном запажању, заснованом на емпиријском знању и на релевантним методама истраживања медијског стања на ширем простору.

Језички и етички смисао постављања питања

Парадигма „скандала у медијима”

или

Како је истакнути доајен глумишта и рецитатор поезије Раде Шербеџија због неукусних питања хтео да напусти емисију

На случај Радета Шербеџије и хрватских бранитеља дуго није била стављена тачка! Бар не у медијима. Прослављени глумац – чију су забрану концерта 22. децембра у загребачкој дворани „Лисински” тражили хрватски ратни ветерани због наводне изјаве о домовинском рату, а коју је Шербеџија одмах демантовао - умало није напустио студио ТВ Н1 у Београду, испровоциран питањем водитељке из загребачког студија о томе „ко је у протеклом рату био агресор, а ко жртва”.

„Хоћете ли ви мене оставити на миру, човече, не желим о тим стварима да говорим”, рекао је Шербеџија, гостујући у емисији „Нови дан”. „Да се сад дигнем из студија? Рекао сам већ – то није истина што су цитирали *’жуту штампу’*, такве ствари нисам рекао! Зато имам nelaгодности у земљи у којој

живим и граду у којем радим. Не желим да будем тако обележен и лажно нападан. Имате ли неко друго питање?”

Шербеџија је претходно упитан да појасни своју изјаву да „треба бити свестан да све то што се радило у име српства, хрватства, муслиманства и осталих изама и национализама, све су чинили појединци, један мали део људи.” На питање зашто у нашим односима и данас у највећој мери доминирају теме из ружне прошлости, глумац је рекао: „Ја сам толико рањен разним стварима, не само овим последњим, него због многих ствари које сам говорио овим народима – а то је увек било против рата. Без обзира на политичке и националне разлике људи. Зато не желим о томе више да причам.”

Шербеџија је од министра бранитеља Томе Медведа затражио јавно извињење.

Језички „рат” због чачанског акцента

У београдском дневном листу *Ало*,² објављен је интигрантан прилог са сличним насловом у рубрици „Актуелно”, гдје је један од беседника другом рекао: „Не каже се ’бежите’, него ’бележите!’” То је испало налик ономе када је у Црној Гори на митинзима 1988. и 1989. маса клицала: „Хоћемо Русе!”, док су власти наређивале новинарима да, уместо поклича који смо навели, објаве „Хоћемо гусле!”. Оба случаја су толико чудна и очигледна да недвосмислено упућују на феномен „језичке неодговорности”.

Наиме, расправу у Народној скупштини Републике Србије, која се догодила дана 2. децембра 2016, обележио је сукоб између високог представника власти и народног посланика, извесног Бошка Обрадовића, тј. лидера политичке партије „Двери”. Предмет расправе тицао се чачанског говора и правилног акцентовања речи „Бежите”. Све је почело на претходној седници, када је високи државни дужносник имитирао Обрадовићев нагласак.

Након тога посланик Обрадовић се извинио премијеру Вучићу што му се јуче обратио „чачанским акцентом”, јер је „очигледно да више воли немачки језик”. На све то, Обрадовић је додао и следеће: „Можда Вам баш зато смета, јер су сви устанци и узбуне кретали из тог краја”.

Премијер Вучић је на то узвратио да, имитирајући Обрадовића како изговара реч „бежите” – није намеравао да увреди људе из Чачка због њиховог говора. Он је додао да је прича „о томе измишљења”, иако његова критика није имала везе, са чачанским акцентом, већ са „силеџијским понашањем” Обрадовића у Скупштини. Како је текао даљи спор, може се лако претпоставити: „Чачани су добри људи, који су указивали на Вас и на Ваше силеџијско понашање, нарочито према женама. Ја сам само упозорио да то не радите, зато сам поновио Ваше речи на начин на који сте тада, када сте тукли ону жену у Скупштини [послије избора у РИК-у], изговорили и желео сам да Вас

2 *Alo* (Beograd), 07. 12. 2016, str. 3.

упозорим и да имате у виду да то не иде баш тако”, казао је високи званичник из Београдског естаблишмента.

Обрадовић је поручио да је време да се представници власти суоче с тим да је буџет за наредну годину лош и да је све што ради владајућа Српска напредна странка велика превара и кршење свих предизборних обећања. Он је такође рекао да је ММФ сигурно задовољан буџетом и упитао Вучића, за кога ради, „да ли за интерес Светске банке ММФ, ЕУ или НАТО?”

Тако је барем о томе писао лист *Ало*. Мишљења смо да немамо право да тумачимо у овом примеру ставове политичара у јавној комуникацији, већ само да изразимо наше уверење које се тиче језичке одговорности актера у јавној комуникацији.

Дакле, култура са становишта језика је индивидуални чин, па и сама комуникација. На то нас упућује и мисао великог немачког филозофа Мартина Хајдегера (1898-1976), који је говорио: „Језик је кућа битка, човек, односно песник који станује у тој кући.”³

Сваки човек појединачно, а посебно песници, креира језик. У том смислу, многи критичари и језикословци истакли су чињеницу, на пример, колико је само Стеван Сремац, иначе чувени писац и креатор „књижевног старог Ништа” допринео развоју језичке комуникације у свом делу *Ивкова слава*. Чињеница је, дакле, да индивидуални говорни чиновници и језичка прегнућа имају огроман утицај на ниво и културу комуникације унутар једног друштва. Случај „чачанског акцента” и вербалног дуела између двојице политичара говори о истом феномену, али наглашавајући негативну његову страну. Таквих примера има у свакој средини, ако посматрамо читаву културну сцену од Триглава до Ђевђелије (нека читалац опрости евидентну носталгичност потписницима ових редова). Према ставовима нишког социолога Александра Тодоровића (аутора књига *Социологија масовних комуникација* и *Социологија моде*),⁴ јавно изговорене речи и ставови производе неслућене последице, нарочито у оквиру политичког жаргона, где се задира у проблеме етике и људских права, а где речи знају да посеку човека више од сечива. (Даље, навешћемо неке примере који су постали културни феномени, али, нажалост, са трагичним последицама, када речи убијају човека).

„Уби ме прејака реч”

Тако је чудесни, велики нишки и југословенски песник Бранко Миљковић предвидео крај свог животног пута и своју смрт.

Јасно, овде се језик не разматра у лексикографском смислу, већ као систем вербалних знакова, који у пуној мери поседују нормални људи.

3 Nav. prema: G. Zajačaranović, *Savremena filozofija* (Niš), br. 1 (1992).

4 A. Todorović, *Sociologija masovnih komunikacija*, Gradina, Niš, 1974. Isti, *Sociologija mode*, Gradina, Niš, 1981.

У том смислу, степен цивилизације и језик одговорности покреће једно ново питање, утицај националних лингвистика на односе међу људима. Миљковићево језичко гесло: *Уби ме прејака реч*, све нас боли.

О језичким феноменима у Републици Србији све више се говори, али на политикантски начин, с обзиром на то да је политика постала све, „и чекић и наковањ”.⁵ Према речима Р. Пивљанина, у Србији је све постало политика и питање је дана кад ће нам се деца почети играти скупштине, уместо каубоја и Индијанаца.

Актуелни и ангажовани социолог и културолог Ратко Божовић каже о истом проблему следеће: „Недостатак идеологије оставио је простор за доминацију политичких страсти и нетрпељивости и политика је као каква хидра обујмила свакодневицу. Колико је то далеко отишло, уверио сам се на сопственом примеру, гдје је таксиста одбио да ме вози због онога што јавно говорим. Политика је постала форма обрачуна и освете. Они што су дошли сада, свете се претходнима, будући ће се светити овима, па укруг...”, каже Ратко Божовић.⁶

У питању су нове језичке позиције међу људима због различитог акцента или ставова, због којих људи долазе у бројне проблеме и спорове. У том смислу, академик М. Филиповић у својој ауторској колумни „Назовимо ствари правим именом” износи став да морамо коначно почети говорити истину, одговорно.⁷ И даље наставља: „Нужно је коначно прекинути с неистинама и флоскулама, празним причама и позивањима на оно што не изражава суштину и природу наше земље и не одговара потребама њеног демократског развоја, него је вуче уназад.” Дакле, у многим стварима је могуће у начину говора применити мимикријско понашање, тј. говор који више прикрива него што открива. Ствари се не називају својим аутентичним именом, већ подстичу спорове између саговорника из Чачка, Београда или Ниша...

Даљим прегледавањем бројних извјештаја из разних градова и разних културних кругова долази се до сазнања на који начин се ствара озбиљан проблем језика и његове морално-естетске одговорности у нашем времену. Јер, човек је, у ствари, језик; а језик је човек. То је, заправо, почетно питање кад год имамо два субјекта који међусобно комуницирају и желе један другоме добро. Према мишљењу М. Филиповића, време је да се ствари назову правим именима.

5 R. Pivljanin, „Fenomeni – politika je i čekić i nakovanj”, *Blic* (Beograd).

6 R. Božović, „Politika obračuna i osvete”, *Blic* (Beograd), 11. 12. 2016, str. 2.

7 M. Filipović, „Nazovimo stvari pravim imenom”, *Dnevni avaz* (Sarajevo), 10. 12. 2016, sedmični dodatak, str. 12.

Смисао естетске комуникације

У свету без илузија човек је странац.

Албер Ками

Управо ова Камијева мисао, подстиче на даље размишљање о смислу естетске комуникације.

Несумњиво, језик и искуство културе, спада у подручја естетског и етичког дискурса. На ту чињеницу упућују бројни истраживачи из света естетике, етике и културологије. Дакле, језик је особен естетски и етички феномен. Друштвеном анализом говора, ми стичемо утисак о естетском и етичком понашању људи. Жан Кон у свом делу *Естетика комуникације* каже следеће: „Естетско искуство представља сегмент проживљеног искуства, оно се развија у облику чулне и актуелне креативности и поседује јединство одређено у времену и простору. Активност која је у основи естетског, успешно успоставља однос између више субјеката. Естетско искуство је место самоспознаје које субјективност води у културну заједницу.”⁸

Управо, естетски субјект комуникације, човек са човеком односи се преко комуникације. Дакле, естетска комуникација дефинише односе међу људима и естетског понашања. Наравно, овде при тумачењу изражавања и комуникације између људи нисмо обраћали пажњу на говор одређених текстова, на текстове који говоре одређене групе са којима друштво има проблем, а то су криминалци и други, за које наше државне службе немају довољан увид у њихов групни говор, као и у њихово споразумевање. Управо из тих разлога потребно је да етика људских права, усмери пажњу на читање и промишљање етичке и естетске комуникације која је релевантна у данашњем свету науке, али и у друштву и времену у којем живимо.

Закључна разматрања

Писмо је скривена мисао говора

Ж. Дерида

Језик одговорности у медијима јесте приоритетно питање, не само садашњости, већ и у будућности. Треба инсистирати на компоненти језичке одговорности, јер управо је то онај фактор који одлучује о нивоу наше не само језичке културе, већ и нашег моралног односа према другом. Јер, људи морају исправно поступати у начину изражавања и направити праве кораке сарадње у циљу приближавања и разумијевања, а не удаљавања једних од других. Зато је језик одговорности битна не само као лексикографска тема, већ као морални, политички и културни феномен, који даје и отвара могућности бољег разумијевања међу људима. Језичка култура људи, поправања и изграђује капацитете хуманог живљења.

8 Ж. Кон, *Естетика комуникације*, Clio, Београд, стр, 35-36.

Поучне су мисли Дитер Баке, који у свом делу *Медијска педагогија*, указује на чињеницу социјализације језика са општим интрересима у медијима. Он је мишљења да је следбеницима за то потребна медијска педагогија.⁹ У том правцу, уредници и новинари у свим медијима треба да негују језик одговорности, и да постичу на дијалог, како би се изразио Ђуро Шушњић, „као високу особину која је отворена и стваралачка”.¹⁰ Управо ова мисао има снагу при креирању критика и моћи медија да мењају друштво у прогресивном смислу речи и да отварају нове мисли дијалога и разумевања.

Оно што се као позитивно може уочити у многим листовима јесте скретање пажње на значајне догађаје из прошлости, као и на културу сећања. Наиме, лист *Народне новине* из Ниша, негује из дана у дан једну важну не само календарску чињеницу, већ и даљу – презентацију на читавој страни, чињеница из прошлости, које подсећају читаоца на ствари којима би и он сам морао посветити пажњу. То је још једна додатна компонента језичке одговорности наших медија. Лист *Данас* има једну сличну, малу рубрику на посљедњој страни, али то није довољно.

Затим, лист *Политика* има отворену рубрику „Погледи”, којом отвара могућност различитог мишљења и сусрета идеја бројних писаца и истраживача и њиховог односа према прошлости, садашњости и будућности. Уз ову рубрику стоји једна интересантна напомена - да је Редакција отворена за сарадњу, али да не стоји иза свих прилога које објављује. Дакле, аутори су у овом погледу сасвим самостални и сами сnose језичку и другу одговорност за своје прилоге. Реч је веома важан феномен.

Познато је, да је атински суд 399. године прије нове ере осудио највећег филозофа Сократа на смрт, који је као што знамо осуђен због васпитавања омладине и што је веровао у једног Бога. Сократ је био осуђен с циљем не би ли био заборављен од народа и историје, али се десило управо супротно. Сетимо се Сократове посљедње жеље, када му је дата могућност да се ослободи, а он је тај такав предлог категорички одбио, јер то не би био више Сократ. Уместо тога рекао је судијама и тужиоцима: „Васпитавајте и ви моју децу, као што сам ја васпитавао вашу!” Имајући у виду ову чињеницу, коју је велики филозоф Платон, Сократов ученик, забележио у делу *Сократова одбрана и смрт*, а која се често цитира у литератури, слободни смо у том контексту приметити следеће: ако је атински суд осудио Сократа, ипак историја је овог мислиоца рехабилитовала, тј. ослободила.

Ова парадигма је директно повезана са историјском културом мишљења, која се преко језичке компоненте остварује преко јавно изнетих објективистичких порука, које имају једну независну позицију у времену од Сократа до данас. На тим позитивним примерима можемо изграђивати наш поглед на свет, посебно на језик, принципе и ставове који могу бити интересантни на ширем културном простору, а не само у месту живљена.

9 D. Bake, *Medijska pedagogija*, Univerzitetska biblioteka, Beograd, 2005.

10 Ђ. Шушњић, *Дијалог и толеранција: iskustvo razlike*, Ћигоја, Beograd, 1997.

Јер Сократове речи нас посебно подстичу да препознамо ставове других и да формирамо своје. Сократ је знао рећи: „Проговори да знам ко си”.

Чувени српски језиколовац академик Александар Белић је у својим студијама и истраживањима посебну димензију указивао на феномен језичке одговорности. У овом контексту ћемо навести један пример. Академик Белић је желео за свог асистента и наследника 1939. године свог најбољег студента и дипломанта Мешу Селимовића нудећи му асистентско место на факултету. Међутим, за младог професора Селимовића ово је био тежак испит одговорности па га није прихватио без обзира што ће постати култни писац романа *Дервиш и смрт* и романа *Тврђава*.

У питању је одговорност у испољавању својих језичких стандарда.

Поред наведена два позитивна примера постоје многи други, који су надалеко познати а који би морали да нам буду узор на пољу језичке одговорности. У складу са написаним проистиче да свим интелектуалцима и јавним делатницима би требао бити императив - моралана и културна језичка одговорност.

Извори и литература:

Примарна – књиге и студије

1. Bake, D.: *Medijska pedagogija*, Biblioteka univerziteta, Beograd, 2006.
2. Božović, R.: „Kultura - Politika obračuna i osvete”, Beograd, Blic, 11. 12. 201.
3. Bulgakov, M.: *Pismo vrhovnoj vlasti*, Službeni glasnik, Beograd, 2016.
4. Đorđević, B. D.: *Kultura kafane u ogledalu štampe*, Beograd-Niš, 2016.
5. Komenski, J. A.: *Velika didaktika* (1997), Zavod za udžbenika i nastavna sredstva
6. Popov, N.: *Društveni sukobi – izazov sociologiji* (2008), Beograd, Službeni glasnik
7. *Sociološki leksikon*, Savremena administracija, **Beograd**, (1978)
8. Sušnjić, Đ.: *Dijalog i tolerancija*, Čigorja, Beograd, 1997.
9. Zajačaranović, G.: *Metodologija* (1985), Niš
10. Todorović, A.: *Sociologija masovnih komunikacija*, Gradina, Niš, 1974.
11. Todorović, A.: *Sociologija mode*, Gradina, Niš, 1981.
12. Vuksanović, D.: *Filozofija medija*, Clio, Beograd

B) Секундарна – медији и интернет портали

1. *Alo* – Beograd,
2. *Blic* – Beograd
3. *Danas* – Beograd
4. *Dnevni avaz* - Sarajevo
5. *Ekspese* – Beograd
6. *Jutarnji list* - Zagreb
7. *Narodne novine* – Niš
8. *Novosti*, 30. XI 2016, Beograd. str. 16.
9. *Politika* – Beograd
10. *Preporod* - Sarajevo
11. Radio Beograd – Prvi program (Praćenje dijaloga i rasprava na različite teme)
12. Časopis *Gradina*, časopis za književnost, umjetnost i kulturu, Niš
13. Časopis *Kultura*, za književnost, umjetnost i kulturu, Beograd
14. Revija *Nedeljnik*, Beograd
15. Revija *Republika*, Beograd